

РОЄНКО С. О.

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

старший викладач

м. Умань

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОЇ ПРИВАТНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)

У загальному процесі соціально-економічного і культурного розвитку України у XIX – на початку XX століття з-поміж інших значного поширення набули приватні заклади.

У контексті нашого дослідження під поняттям *«приватні заклади»* розуміємо навчальні та навчально-виховні заклади різних типів (від дошкільних до вищих), що створювалися з ініціативи та на кошти як окремих приватних осіб, так і товариств, торговельних об'єднань, релігійних організацій, купецьких товариств тощо, які несли відповідальність за результати праці в галузі освіти, спрямованої на задоволення освітніх та освітньо-професійних потреб суспільства; їхня діяльність визначалася різноманіттям юридичних і фінансових взаємодій з державою (авторське тлумачення поняття – С. Р.).

Приватні заклади були складовою шкільної освіти, яка охоплювала, як зазначає дослідниця проблем реформування шкільної освіти в Україні Л. Березівська, початкову школу (однокласні, двокласні церковнопарафіяльні школи, земські однокласні й двокласні училища, повітові міські училища) та середню (чоловічі й жіночі гімназії, реальні, єпархіальні, комерційні училища, духовні семінарії) [1, с. 40].

Зрушення, що відбувалися в освітній галузі, яка протягом XIX – початку XX століття пройшла складний шлях становлення та розвитку, впливали й на розвиток шкільної приватної освіти.

Здійснене історико-педагогічне дослідження розвитку шкільної приватної освіти в Україні (XIX – початку XX століття) дозволило обґрунтувати етапи розвитку шкільної приватної освіти в досліджуваний період:

Перший етап (1802–1856 рр.) ми визначаємо як період *становлення шкільної приватної освіти в рамках державної*, який характеризується: виокремленням приватної шкільної освіти в загальній системі освіти, що перебувала в стадії становлення та розвитку; створення нормативно-законодавчої бази для діяльності приватного шкільництва; посилення державного нагляду за діяльністю приватних навчальних закладів, що знайшло вияв у регламентації процедури відкриття та функціонуванні приватних закладів; була розроблена система адміністративного контролю за реалізацією державної політики в навчально-виховній діяльності приватних закладів та система покарань через штрафи та ув'язнення тих, хто не дотримувався букви закону; сформувалося стійке переконання щодо негативного впливу іноземців на молоде покоління, яке стало причиною обмеження впливу утримувачів пансіонів із іноземців через посилення вимог до тих, хто бажає відкрити приватний заклад або зайнятися педагогічною діяльністю; відбулося посилення російського елементу (обов'язкове викладання в приватних пансіонах російської мови, російської географії, російської історії); надання переваги державним навчальним закладам за рахунок обмеження кількості приватних шкіл через нормативно-законодавчі документи, що регулювали діяльність приватних закладів;

Другий етап (1857–1880 рр.) – період *підтримки, заохочення та прихильності до приватної освіти з боку держави*. Аналіз нормативних документів досліджуваного періоду засвідчив, що основні положення, викладені в них, сприяли розвитку приватних закладів. Відміна обмеження кількості приватних шкіл і пансіонів у столицях (1857 р.), відкриття приватних жіночих пансіонів у Західних губерніях (1858 р.), надання попечителям права самостійно давати дозволи на відкриття приватних закладів, надання повної свободи у виборі певного навчального курсу (1868 р.) викликали неабияке пожвавлення в розвитку приватної ініціативи. Приватні навчальні заклади починають працювати за програмами прогімназій та гімназій.

Третій етап (1881–1900 рр.) – визначається як період *підтримки приватної освіти з одночасним посиленням контролю за її функціонуванням з боку держави* за допомогою законодавства та контролюючих органів. Зокрема, уряд під тиском обставин та громадськості йшов на певні поступки для зрівняння в правах державних і приватних закладів (вихованці приватних закладів отримали певні права щодо відбування військової повинності, викладачі та утримувачі отримали можливість бути нагородженими орденами та іншими відзнаками, приватні технічні й ремісничі училища були передані в підпорядкування міністерства народної освіти, прийняте положення про комерційні навчальні заклади, приватні заклади отримали право на матеріальну допомогу тощо). Водночас була розроблена система штрафних санкцій за недотримання урядових постанов (відкриття та закриття приватних закладів без дозволу, викладання без відповідних документів, самовільне відкриття приватних «таємних шкіл» тощо).

Четвертий етап (1900–1905 рр.) – можемо визначити як *конструктивно-деструктивний*. Він характеризується як період вивчення стану освітньої галузі та пошуку напрямів реформування шкільної освіти. Проте всі проекти (М. Боголепова, П. Вановського, Г. Зенгера, В. Глазова), які спрямовані були на здійснення реформи в галузі освіти, як загальної, так і приватної, не були зреалізовані. Щодо приватної освіти ніяких змін в її регулюванні на законодавчому рівні в зазначений період не відбулося.

П'ятий етап (1906–1917 рр.) *характеризується розвитком громадської ініціативи, яка сприяла збільшенню кількості приватних закладів різних типів*. Була також зроблена спроба вдосконалити законодавче врегулювання діяльності приватних навчальних закладів через прийняття законів («Закон о частных учебных заведениях, классах и курсах Министерства Народного Просвещения, не пользующихся правами правительственных учебных заведений» (1914 р.), «Правила о частных учебных заведениях, классах и курсах Министерства Народного Просвещения, не пользующихся правами правительственных учебных заведений» (1914 р.)) [2]. У зазначений період

спостерігається подальша жорстка централізація в управлінні шкільною приватною освітою, через прийняття різноманітних циркулярів, спрямованих на контролювання різних сфер приватної галузі.

Загалом взаємодію приватних закладів освіти та держави протягом досліджуваного періоду ми можемо охарактеризувати як суцільне протиріччя: з одного боку держава йшла на певні поступки, надавала свободи, але в той же час постійно впроваджувала певні обмеження, що було зумовлено прагненням підтримати державні навчальні заклади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Березівська Л. Реформа шкільної освіти в добу Центральної Ради як перший національний досвід / Лариса Березівська // Шлях освіти. – 2006. – № 2. – С. 40–46.
2. Лубенец Т. Закон о частных учебных заведениях, классах и курсах МНП, с приложением Закона об изменении некоторых узаконений о частных мужских и женских гимназиях, прогимназиях и реальных училищах / Лубенец Т. – К. : Книгоиздательство И. И. Самоненко, 1915. – 32 с.